

те, що геральдичні терміни калькувалися з російської мови, якою написано більшість праць з вітчизняної геральдики (виняток – публікації вчених діаспори). Тож цілком не випадковим і своєчасним фактом можна визнати появу цікавого й своєрідного видання «Иллюстрированный словарь по геральдике» М.Стародубцева. Оскільки подібні словники в світовій практиці не видавалися взагалі, варто розглянути цю книгу під кутом зору її виняткового значення для подальшого розвитку досліджень вітчизняної геральдики. Наша геральдична спадщина нараховує кілька століть. У ході розвитку практичної геральдики на неї впливали інші геральдичні системи, адже українські землі впродовж століть були у володінні, різного типу зв'язках чи в залежності від сусідніх державних утворень. Немалу роль відіграла тут і Західна Європа зі своєю геральдичною специфікою, зокрема магдебурзьким правом, яким деякі міста України керувалися п'ять століть. Саме тоді були поширені довільні з глибоким корінням символи та привласнені (новостворені) герби. Закономірно, що в архівах за цей тривалий час відклалися документи, жалувані грамоти королів та царів, привілеї з описами гербів, їх символів, написані різними мовами. Зрозуміло, що аналогів, відповідників українською мовою термінологія не мала і перекладалася довільно. Нерідко в наукових працях одне й те саме зображення трактувалося в перекладах з різночитанням. Отже, без спеціального словника вивчати особливості знакової системи гербів, їх поділ майже неможливо, оскільки в західно-європейських мовах навіть саме слово «герб» походить від різних термінів. І хоча в геральдиці існує своєрідна міжнародна мова, закарбована в самих малюнках, деякі терміни в українській мові відмінні від загальноприйнятих. До речі, обсяг словника М.Стародубцева достатній для роботи з розшифровки, читання, опису (блазонування) гербів, а також для використання джерел та фахової літератури сьома мовами.

Він містить 1005 термінів російською, українською, англійською, есперанто, французькою, німецькою, латинською мовами та відповідні ілюстрації. Побудований за абетковим принципом. Розташовані в одну колонку терміни пронумеровано в загальному порядку. Поряд з кожним – малюнок (тонований або штриховий), що вкупі дає можливість повністю зрозуміти зміст поняття. Інколи в круглих дужках подано

додаткові слова або літери, котрі несуть пояснювальний чи факультативний зміст. Деякі терміни не мають латинського варіанта через відсутність відповідника в цій мові. Для позначення мов взято літери з есперанто.

Оскільки для розрізнення кольорів у геральдиці при чорно-білому їх зображенні прийнято вживати спеціальне штрихування у вигляді прямих вертикальних, горизонтальних, діагональних або ж зигзагоподібних чи перехрещених ліній, то в книзі забарвлення полів щита чи фігури виконано згідно з цими правилами. Тобто, колір передано застосуванням штрихів. Метали позначено таким чином: срібло – чисте біле поле, золото – крапкуванням тла.

Словник адресовано не тільки науковцям і студентам, а й широкому загалу любителів геральдики, краєзнавцям. Тому автор визнав за потрібне дати невеликий розділ «Основні правила геральдики», де вміщено відомості про найважливіший елемент герба – гербовий щит, який може мати різну форму*.

Вводячи в світ геральдики невідомі, або ж тих, хто має справу з практичною геральдикою, автор роз'яснює значення геральдичних фігур**.

Звичайно, праця не позбавлена недоліків. Так, чомусь під номером 162 зі словом «щит» подано тільки одну форму щита, далеко не класичну. Термін «герольд» супроводжується зображенням особи герольда в щиті. Деякі зображення містять одночасно кілька фігур і читачеві важко зорієнтуватися, до якої з них належить термін. Є помилки в словах іноземними мовами. Гірше

* Це ніяк не принижує вартості герба як твору мистецтва. Оптимальні розміри щита: співвідношення ширини до його довжини 7:8. Герб зображується і описується завжди з боку щитотримача, тобто лівий та правий боки в гербовому щиті зображуються виконаними неначе з боку людини, що стоїть за ним. Від того, хто дивиться на щит, лівий бік малюнка – праворучна сторона, а права – ліворучна. Відповідно всі фігури в щиті виконані й описуються з урахуванням цього правила.

** Варто зазначити, що гербові фігури зображуються стилізовано чи в натуральному вигляді, але обов'язково у профіль, фас або зверху. Опис герба починають з кольору поля гербового щита, потім називають основну фігуру та її колір. Складні герби також описуються за відповідними правилами. Однак в описі завжди має бути використана геральдична термінологія, вироблена протягом століть. Без них опис виглядатиме спробою аматора описати математичну формулу.

те, що жоден з малюнків, взятих для зразків, не має посилань. Для наочності було б доцільно орієнтувати читача на джерело, звідки взято зображення, або хоча б вказати, до якої знакової системи належить наведений малюнок герба. Та все сказане не применшує значення цієї першої спроби створення термінологічного словника, за яким – титанічна праця щирого прихильника геральдики Миколи Стародубцева.

Ярослава Іщенко,
аспірантка Інституту історії
України НАН України

Вшанування пам'яті Івана Лозинського

Поряд з видатними славістами, представниками львівської славістичної школи І.Свенціцьким, К.Трофимовичем, В.Моторним, Н.Копистянською чільне місце займає Іван Лозинський – «...бібліограф, літературознавець-славіст...», як зазначено в анотованому покажчику «Особисті архівні фонди відділу рукописів» (Львівська наукова бібліотека ім.В.Стефаника НАН України).

Марія Свенціцька пише про Лозинського в «Нових днях»: «...дослідник-богеміст, полоніст і україніст, публіцист і літературний критик...»; «учений-філолог..., невтомний трудівник пера і слова...», – вторять друзі й знайомі, які підписали некролог у часописі «Бойки».

Науковий доробок дослідника (421 позиція) зібрано й систематизовано в бібліографічному покажчику «Іван Лозинський (1927–1992)», який вийшов друком наприкінці 1997 р. Видання приурочене до 70-річчя від дня народження подвижника та 50-річчя від створення Львівської бібліотеки іноземної літератури (ЛБІЛ), незмінним директором якої він був протягом 35-ти років.

Покажчик (оригінально оформлений художником Р.Яцівим) охоплює газетні та журнальні публікації, наукові статті, передмови до книжок, доповіді, тези, рецензії, переклади, виступи на наукових конференціях, гасла до довідкових видань – друковану спадщину філолога.

Розділ «Література про автора», подаючи хроніку життя бібліотеки, представляє Лозинського як керівника ЛБІЛ, умілого організатора надзвичайно ціка-

вих заходів у книгозбірні. Доповнює скупі рядки біографічної довідки, вміщеної в покажчику, передмова-аналіз наукових зацікавлень дослідника, написана д.філол.н., проф. Дрогобицького педінституту ім.І.Франка М.Гольбергом.

«Кожному вченому найбільше залежить на тому, щоб була інформація про його доробок і він міг широко використовуватись. А праці І.М.Лозинського, безперечно, цього заслуговують», – так закінчує свої спогади про колегу д.філол.н., проф. Львівського державного університету ім. І.Франка Нонна Копистянська.

Для зручності користування подано іменний і предметний покажчики, а також список періодичних видань, з якими співпрацював наш колега.

Бібліографічним покажчиком «Іван Лозинський (1927–1992)» започатковано серію красназничих бібліографічних видань відділу літератури іноземними мовами Львівської ОНБ «Науковці Львівщини».

*Мargarита Кривенко,
бібліограф відділу літератури
іноземними мовами Львівської
обласної наукової бібліотеки*

Науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Історія України за 1993 р.»

Бібліографічні видання Державної історичної бібліотеки «Статистика народного господарства і культури Української РСР», «История фабрик и заводов», «Музейное строительство на Украине (1917–1987)», «История промышленных и сельскохозяйственных предприятий на Украине (1917–1987)», «История интеллигенции Украинской РСР», «Репресії 20-х – 30-х – 40-х і поч. 50 років на Україні» та багато інших прислужилися спеціалістам і стали вже рідкістю.

З 1939 р. по сьогодні ДІБ видано понад 250 бібліографічних і методичних посібників. Якщо раніше такими працями цікавилися фахівці-спеціалісти, то нині коло тих, кому потрібна об'єктивна, максимально повна бібліографія з історії держави, значно розширилося.

З 1968 р. ДІБ видає науково-бібліографічний покажчик «Історія України за ... рік», який найповніше висвітлює інформацію з усіх сфер діяльності нашої держави, і є основою для бібліографічної бази даних з її історії.

Його завдання – всеохопно зібрати й систематизувати публікації з історії нашої держави у межах колишнього СРСР та зарубіжних країн українською, російською, іншими мовами з 1708 р. по сьогодні. Покажчик виконує узагальнюючу функцію в історичній науці. Зібрана тут інформація про книги, монографії, офіційно-документальні видання, збірники наукових праць, тези доповідей, науково-популярні, довідкові, навчальні видання, автореферати дисертацій, статті з періодичних видань покликана сприяти передачі інформації між поколіннями вчених і спеціалістів, піднести загальний рівень освіченості популяризаторів історичних знань, гуманізації бібліографічної та інформаційної діяльності. Видання має постійних користувачів: інститути та установи, спеціалісти в Україні й за кордоном.

26 випуск покажчика «Історія України за ... р.» підготовлено Інститутом українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, Міжнародною асоціацією українців та Національним комітетом істориків України (спонсорований фондом кафедр українознавства Гарвардського університету).

Аналіз свідчить, що упорядники виробили усталену й цілком прийнятну з наукової точки зору схему систематизації та класифікації матеріалів з цієї проблеми, котра не потребує докорінних змін. Може йтися лише про постійне вдосконалення й приведення у відповідність із сучасним станом історичної науки, що, власне, й визначає підрозділи покажчика.

У цей випуск, як і в попередні, включено бібліографічні описи книг, статей та інших друкованих матеріалів, опублікованих протягом указанного на титулі року на території України й інших держав. З максимальною повнотою описано доступні упорядникам офіційно-документальні видання, монографії, збірники наукових праць, тези доповідей, наукові публікації джерел, науково-популярні, навчальні, довідкові, бібліографічні видання, автореферати дисертацій, статті з наукових збірників, періодичних і серіальних видань.

Нове видання популяризує не тільки україно- та російськомовні публікації, а й видані багатьма мовами в різних країнах світу про Україну.

*Василь Бабич,
к.і.н., професор КДУКМ,
Віра Загуменна,
к.п.н., доцент КДУКМ*

До проблеми друкованих довідкових видань з обсягу спеціальних історичних дисциплін

Исторические дисциплины: Краткий библиографический справочник-указатель. / АН УССР. Институт истории. Археографическая комиссия; Сост. М.Ф.Дмитриенко, И.Н.Войцеховская. - К., 1990. - 158 с.

Нагороди України: Історія, факти, документи: У 3 т. / Д.Табачник, І.Безгін, В.Бузало, М.Дмитрієнко та ін. - К., 1996. - Т.3. - С. 357-376.

Спеціальні історичні дисципліни: Зведений бібліографічний довідник-покажчик: атрибутика, емблематика, медальєрика, символіка, фалеристика. - К., 1997. - Ч.1. - 110 с.

Спеціальні історичні дисципліни: Зведений бібліографічний довідник-покажчик: нумізматика, сфрагістика. - К., 1997. - Ч.2. - 102 с.

В Україні нині інтенсивно розвивається комплекс спеціальних історичних дисциплін. Він об'єднує понад 80 різних галузей історичних знань, з яких атрибутика, символіка, емблематика, геральдика, фалеристика, сфрагістика, боністика та нумізматика привертають особливо пильну увагу наукової громадськості та урядовців.

Ці галузі прямо пов'язані з важливими проблемами сьогодення. Адже національні держави, проголосивши суверенітет та незалежність, змушені були визначитися зі своєю державною символікою, звернутися до оформлення та прийняття в законодавчому порядку атрибутів державності, тобто тих символів, які представляють її в світовому співтоваристві, виконуючи одночасно важливі функції згідно з протоколом. Це – Державний прапор, Державний герб, мала та велика державні печатки, державна валюта – паперові та металеві гроші тощо. Так, Державний прапор з національними кольорами – не тільки засіб вирізнення її серед інших державних утворень. Він, як і Державний герб, – це символи об'єднання народу України навколо головних її емблем, предмет гордості громадян. Інші зовнішні атрибути держави (гімн, пе-